

100 Г. ОТ СЪЗДАВАНЕТО НА СП. "ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ" – ПЪРВОТО БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ПО СОЦИАЛНА ХИГИЕНА, МЕДИЦИНА И ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ (1914-1923 Г.)

П. Цонов

1914 г. е година, наситена със събития, оставили трайни следи в новата история на Европа. Убийството на австро-унгарския престолонаследник Франц Фердинанд и съпругата му в Сараево е повод за началото на кръвопролитната Първа световна война, в която България участва злополучно. Националните здравни проблеми са неразривна част от съществуващите социални и икономически предизвикателства пред Царство България. Открояват се проблемите на общественото здраве. Те са пряко свързани със заразните болести и неблагоприятията, произтичащи от нерешени водоснабдителни и канализационни проблеми, недоброто ниво на битова хигиена, недостатъчните знания за хигиената на брака, отглеждането и възпитанието на децата, хигиената на хранене, училищната хигиена, организацията на санитарно-военното дело, хигиената на труда и опазване на здравето на работниците, опазването на околната и обществена среда.

На дневен ред са борбата с високата обща и детска смъртност, борбата с маларията, венерическите болести, душевните и нервни болести, борбата с алкохолизма и проституцията, фалшификацията на храни и напитки.

Осъзнава се потребността от създаване на едно списание, което да обединява и отразява проблемите на биологията и медицината, хигиената и здравеопазването, демографията, социалната и здравна политика и свързаното с нея законодателство, запознаване с актуални факти от науката и живота. Такова периодично издание става списание "Обществено здраве", което се явява и първото българско списание по социална хигиена, медицина и здравеопазване с рубрики за хигиена, санитарна и социална политика, законодателство, обществена медицина, епидемиология, биология, статистика и демография.

Създаденият Редакционен комитет включва лекари специалисти от столицата и страната, уважавани граждани и доказали се професионалисти. Много от имената са оставили трайни следи в историята на българското здравеопазване:

► *д-р Владимир Алексиев* – доцент при Женевския университет, клиницист, терапевт, фармаколог, професор, основател на катедра по фармакология и терапия, ректор на МУ-София – 1926-1927;

► *д-р Рачо Ангелов* – военен лекар, председател на Българския лекарски съюз (БЛС) – 1920-1924, министър на народното здраве 1944-1947;

► *д-р Богомил Берон* – ст. лекар в кожно-венерическо отделение на Александровска болница, директор клиника по кожни болести, декан на МУ, основател и председател на Българско дерматологично дружество;

► *д-р Стефан Ватев* – педиатър, професор, един от основателите на БЛС, директор на Народното здраве – 1908-1912;

► *д-р Величко Георгиев* – санитарен инспектор в Дирекция "Народно здраве", организатор на българското училищно здравеопазване, един от основателите на БЛС, директор на Народно здраве по времето на БЗНС – 1921-1923;

► *д-р Д. Киранов* – бивш началник на Военно-санитарната инспекция, военен лекар, санитарен генерал, главен лекар на Българската армия през Балканската война – 1912-1913;

► *д-р Д. Киров* – ст. лекар в детско отделение на Александровска болница, един от основателите на БЛС;

► *д-р Калчо Марков* – градски лекар – София, микробиолог и генетик, професор, член-кореспондент на БАН;

► *д-р Васил Моллов* – ст. лекар на вътрешно отделение в Александровска болница, интернист, професор, един от основателите на МУ-София, ректор на МУ – 1923-1924; 1936-1937, зав.-катедра „Вътрешни болести“ – 1918-1938;

► *д-р Александър Недялков* – ст. лекар във Варненската болница, хирург и фтизиатър, един от първите, лекувал костна ТБК с морелечение, управител на санаториум за ТБК, председател на БЛС Варна, заслужил лекар;

► *д-р Тошко Петров* – началник на хигиеничния институт, лекар хигиенист, професор, член на БАН, основоположник на българската хигиенна школа, член на Висшия медицински съвет, основател и председател на Микробиологично дружество и Дружество за хигиена и предпазна медицина;

Програмата на списанието обявява като водещи проблемите за: *децентрализация в санитарното и военно-санитарно дело; създаване на санитарна политика в страната; създаването на социално законодателство; поставяне на преден план на благоустройството на страната (водоснабдяване, канализация, осветление, премахване на сметта); създаване на безплатна медицинска и акушерска помощ; създаване на рационална и достъпна специализирана медицинска помощ, болници, санаториуми и приюти; създаване на Медицински факултет; създаване на Министерство на Народното здраве като фактор за санитарния и социален прогрес в страната.*

За редактор на списанието е избран *д-р Харалампи Нейчев*. Той остава такъв през цялото време на съществуване на списанието и извършва апостолската работа по обединяване на усилията на авторите, приемащи присърце проблематиката на общественото здраве. Д-р Харалампи Нейчев е една светла личност – лекар-общественик, който не престава да изнася беседи за общественото здраве, да пише книги и статии по проблемите на туберкулозата, социалните болести и борбата с алкохолизма. Сериозен преводач от немски и руски език. Прави първия превод на книгата „Половия въпрос“ на Август Форел. Той е дългогодишен дарител. На негово име по сметка на БАН през 1941 г. има вече записана сума в размер на 453,000 лева. Активен член е на Българския лекарски съюз, участник в читалищното, туристическото и вегетарианско дело, член е на Българския писателски съюз. Д-р Харалампи Нейчев трябва да бъде пример сред българската лекарска общност за достойна гражданска позиция.

Списанието се издава 10 книжки годишно и се придружава от специална Библиотека като безплатна премия на списанието. Библиотеката е от 30 печатни коли годишно, разделени в отделни книги с тематика в областта на общественото здраве – половите въпроси, отглеждането на децата, социалното законодателство, училищната хигиена, трудовата хигиена и други. Списание "Обществено здраве" просъществува едно десетилетие – от 1914 до 1923 г.

В края на 1914 г. според списъка на медицинския и друг персонал в Царство България е имало: 728 лекари, 275 аптекари, 115 аптекарски помощници, 216 зъболекари, 468 фелдшери, 411 санитарни агенти (от които 101 санитарни фелдшери и подофицери, не държали изпит), 326 акушерки и 32 болнични надзиратели.

... „*Лекари трябва*” (1920, кн. I-II). След като се изреждат съществуващите санитарни и здравни проблеми, се пресмята, че в страната на 1 лекар се падат 8300 души (при 1500 в Англия), което не „изразява действителността” според Харалампи Нейчев, защото при 600 дееспособни лекари, 3/4 са в големите градове, а само в София са 200... и на практика общинските лекари са само 85 души, т.е. разполагаме с 1 лекар на 35000 население.

... „*Полковата санитарна служба във военно време*” като тема е развита в три последователни броя на 1914 г., а именно в кн. VIII, IX и X от Харалампи Нейчев). Санитарната служба наред с подготовката, командването, обличането и храненето са най-важните условия за жизнеността на една воюваща армия. Изводите от Балканската война са, че резултатът от пренебрежението в мирно време е жалка, недостатъчна и ненавременна санитарна служба. Негативите – излишна заболяемост и смъртност се усилват от ниската култура, лошото хранене и недостигащото облекло. Обсъждат се задачите на санитарната служба, оборудването и необходимата техника и материали. Отчита се като голямо зло многоначалието, излишната канцеларщина и бавенето „по каналния ред”, трудностите с евакуацията на ранени и болни, липсата на регистрацията и статистика на ранени и болни.

... „*Санитарните програми на нашите партии*” (1914, кн. II) д-р Харалампи Нейчев споделя, че „най-често това са лични програми на водителя и съидейниците му, без да обвързват масата на партията и без да се разбират от тази маса... Политическите партии, които оперират с доверието на народа не отговарят на исканията на живота.

Партийните програми обикновено, доколкото те съществуват у нас се нарушават най-безскрупулно или, най-малкото, се игнорират.“

„Нашият народ лъган в сички насоки и от сички политически партии, от коя повече, от коя по-малко, почва днес по-определено да се диференцира на партии и групировки и да търси разликите между тези партии. Което е печалното за нас, то е, че тези програми са най-често случаен набор от думи, безсистемни искания, доказващи за лишен път липсата на социална връзка между „партията” и нуждата от нея. И това доказват също и особено санитарните програми на нашите политически партии.“

... „земеделците (БЗНС) се интересуват само от фалшификацията на житата, розовото масло, виното и оцета, искат повече лекари и лекарства, без помен от благоустройство, без училищна и военна хигиена и борба със заразните болести.“

... „демократите и радикалите имат що годе програми по санитарните въпроси, но те не са нещо целно, системно и организирано.“

... „най-пълна, за учудване, излиза програмата на стамболовистите, които са предвидили по-крупните санитарни въпроси.“

... „народно-либералната партия е по-скоро програма на партийните интереси, а не на народните нужди“

... „социал-демократичните партии имат къси и не-обстойни програми, които засягат крупните въпроси за медицинската помощ, държавните аптеки и фалшификацията на хранителните и питейни вещества.“

... „Няма и помен от санитарни искания при: Либералната партия (тончевски), Прогресивно-либералната партия (цанковисти) и Републиканската партия.“

„За заразните болести, които у нас почват да играят една все по-злокобна роля, както е с туберкулозата, тифа и остриите инфекции, се говорят най-общи думи... санитарната дейност е оставена на случайните усилия на отделни лица, на времето и течението на живота... появи ли се известно бедствие, почва да се мисли за него, земат се скъпи и палиативни мерки и след това всичко заглъхва.“

„На нашата страна се налага обновлението. Това е въпрос на съществуване.“

... „*Санитарно състояние на тютюневите фабрики*“ (Константин Марков, 1920, стр. 204). Санитарно-хигиенните условия в тези фабрики са най-тежки. Прибягва се към извънредно работно време, допуска се детски труд и Закона за хигиена и безопасност на труда не се спазва. От направена анкета в една софийска тютюнева фабрика се оказва, че мъжете са 8%, жените са 82-91%, децата до 16 г. – 31%, а децата над 16 г. – 56%. Има висока заболяемост – анемия, скрупулоза, гуша и бронхит.

... „*Закон за хигиената и безопасността на труд*” се прокарва през 1918 г., като цели издигане на санитарната обстановка, намаляване на злополуките и предпазване на работниците от заболяване. Законът установява 8-часов работен ден. Работно заведение с 10 и повече работници трябва да има свой лекар, а за общини с повече от 1000 работници се изискват общински работнически лекари-инспектори.

... „*У нас има 42000 туберкулозни*. Искрецки санаторий за гръднболни е важен за страната. Санатория се строи от 1907 г., а се откри едва през тази година (1920) и то без да е напълно готов. Той е на 7½ км. Своге. Има своя земя, ливади, градини. Санаторият е за 300 легла.“

... „*Женският и детски труд*”, (1921, стр. 41). В статията си д-р П. Цончев – лекар от Габрово, пише за младите габровски работнички, които съставляват 80% от обща брой на работниците в текстилната, килимната и трикотаажната индустрия. Те са предимно неомъжени, принудени да работят, за да „свържат двата края”. През последните 15-20 години зачестява грубата експлоатация на детския труд в текстилната индустрия. В Габрово децата-работници до 15 г. съставляват 25%, а юношите – 45% от работещите в текстилните фабрики. Подчертава се, че „лошите резултати от детския труд са тройки: физически, умствени, нравствени.”

... „*Уреждане на специализирани институти: „ясли”, „диспансер” и „дневен приют*”. Благотворителното дружество „Евдокия” със съдействието на Софийската градска община уреждат специализирани институти: „ясли” – за приемане на кърмачета на болни или умрели бедни майки, на подхвърлени незаконно родени деца; „диспансер” – за раздаване даром на стерилизирано мляко; „дневен приют” – за деца на работещи майки на възраст от 3 до 5 години.

Предлага се инициативата на дружество „Евдокия” да се разшири за столицата и другите по-големи градове с индустриални центрове, както и да се подеме от клоновете на „Женския съюз” в България.

... „*Хигиената в нашите училища*”. Според автора, д-р Тошко Петров – началник на хигиеничния институт в София, училището трябва да научи хората как да живеят, отколкото само безплодно да разработва паметта им. У нас изглежда, обаче, че тази основна истина се игнорира... Хигиената е социална наука, основана на морала, с нея хората могат да се научат да не си вредят един други... Хигиеничното възпитание би имало толкова по-голямо значение, колкото повече се прилага към всичките хора... „Преподаването теоретично и нагледно на хигиената я направи, щото тя да влезе от училището в дома на германеца, белгиеца, норвежеца и англичанина, от там да последва общото хигиенично образование на тези народи.“